3. Материалы XXII съезда партии КПСС [Електронний ресурс] // Режим доступу : http: //publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KPSS/_KPSS.html
4. МГИМО университет. Официальный сайт [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.mgimo.ru/study/faculty/mp/kfil/docs/235371/)
5. Основы коммунистического воспитания: учеб. [пособ., 2-е изд.] — М: Госполитиздат, 1963. –238 с.
6. Тугаринов В. П. Личность и общество Текст. / В.П. Тугаринов. — М.: Мысль, 1965. — 188 с.
7. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры / В.П. Тугаринов — Изд-во Ленинградского университета, 1960. – 154с.
8. Тугаринов В.П. Теория ценностей в марксизме / В.П. Тугаринов — Л., 1968. – 124с.
9. Уткин С.С. Моральный облик учителя / С.С.Уткин // Советская педагогика. – 1964. — № 12 – С.21-27.

УДК 378.147-057.87:159.947.23

О.Г. Ткаченко

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

Анотація. *У статті розкрито сутність поняття «професійно-особистісна відповідальність», схарактеризовано її структурні компоненти; на підставі аналізу професіограм різних спеціальностей визначено місце й роль названої якості в системі вимог до фахівців; акцентовано увагу на важливості формування професійно-особистісної відповідальності студентів в умовах фахової підготовки у ВНЗ із зазначенням найбільш дієвих шляхів.*

Ключові слова*: професійно-особистісна відповідальність, структурні компоненти, студентська молодь, фахова підготовка, професіограма, шляхи формування.*

Tkachenko O.G. Problem of forming the professional and individual responsibility of students in the process of their vocational training at universities

Annotation. *The article deals with the essence of the concept of "professional and personal responsibilities", its structural components are characterized; based on the analysis of professiogram of various specialties the place and role of this Quality in the system of requirements for specialists is defined; there is emphasis on the importance of the formation of professional and personal responsibility of students in vocational training in high schools indicating the most effective ways.*

Key words: *professional and individual responsibility, structural components, students, vocational training, professiogram, ways of forming.*

Постановка проблеми. Перехід України до постіндустріального, інформаційного суспільства, інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського освітнього простору, необхідність підвищення ефективності процесу навчання та якості підготовки спеціалістів висувають нові вимоги до сучасних фахівців. Підготовка спеціалістів вимагає сьогодні не лише формування професійних знань, умінь і навичок, а й виховання таких професійно-особистісних якостей, як дисциплінованість, ретельність, працьовитість, сумлінність, здатність репрезентувати власну поведінку відповідно до норм демократичного суспільства, які найповніше втілені в категорії «відповідальність».

Важливість набуття саме такої якості фахівцямиобумовлюється й наявним протиріччям між прискореним розвитком виробничих сил, виникненням нових форм організації праці, зміною суспільних відносин та недостатньо серйозним ставленням багатьох із них як до навчання в студентські роки, так і до праці в конкретних виробничих умовах.

Одним із шляхів вирішення цього протиріччя є посилення роботи щодо формування особистісної й професійної відповідальності студентської молоді у процесі фахової підготовки. Адже особистість, у якої сформована професійно-особистісна відповідальність, відрізняється своєрідністю вчинків, стосунків. Вона виявляє, як правило, живий інтерес до різноманітного змісту діяльності, від неї йде атмосфера доброзичливості до оточуючих, до світу. Така особистість швидше досягає найвищих результатів у всіх сферах,оскільки вони є цінними для неї. У здійсненні навчально-трудової діяльності не зустрічає особливих утруднень. Вона прагне виконати роботу вчасно, якомога краще, постійно удосконалюючи способи діяльності та її результати. Водночас, особистість з розвиненою відповідальністю сприймає інших людей не егоцентрично, тобто не через зв'язок із собою, а визнаючи самостійність іншої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану наукової розробки проблеми дав підстави свідчити, що категорія «відповідальність» у сучасних наукових дослідженнях представлена в різних аспектах. Так, філософські підвалини дефініції «відповідальність» знайшли обґрунтування в працях А. Гусейнова, Л. Гусєва, Ю. Замошкіна, І. Кона, Н. Мінкіної, К. Мудзибаєва, А. Плахотного, В. Сперанського. Психологічне підґрунтя поняття «відповідальність» розкрито в дослідженнях Л. Божович, О. Ковальова, В. Крутецького, О. Леонтьєва, К. Абульханової-Славської, К. Платонова, С. Рубінштейна, П. Якобсона. Педагогічні моделі, технології виховання відповідального ставлення учнівської молоді до навчання стали предметом дослідження О. Алферова, Н. Басюк, З. Васильєвої, Т. Вербової, Т. Веретенко, В. Вихрущ, С. Гагаріна, К. Гаджиєвої, В. Горовенко, Т. Гусак, А.Жаворонка, А. Іваненко, Л. Ітельсона, Т. Куниці, Л. Ленчукової, А. Медведицкова, В. Тернопільської та ін.

Важливими для дослідження визначеної проблеми є праці вчених, у яких розглядаються особливості формування відповідальності як професійно-особистісної якості в освітньому просторі ВНЗ, а саме: зміст та напрями формування моральної відповідальності у студентів-першокурсників (Н. Берьозкіна); педагогічні умови формування відповідального ставлення до навчання в процесі самостійної роботи студентів (О. Коваленко); технології виховання відповідальності у майбутніх військовослужбовців (В. Балашов, С. Гречко, С. Морозов, Ю. Сичевський, С. Тюрін), морально-правові аспекти формування відповідальності у процесі фахової підготовки педагогічних працівників (Г. Васянович, О. Ельбрехт), можливості формування відповідальності на заняттях фізичного виховання у студентів ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації (Р. Зеленський).

Водночас, незважаючи на наявність різнопланових і досить ґрунтовних досліджень окремих аспектів формування професійно-особистісноївідповідальності учнівської й студентської молоді, практично відсутні наукові роботи, у яких би названа категорія аналізувалась через призму вимог до фахівців різних спеціальностей.

Мета статті – визначити місце й роль професійно-особистісної відповідальності в системі вимог до фахівців різних спеціальностей, вказати дієві шляхи формування названої якості у процесі фахової підготовки студентської молоді в умовах ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У процесі наукового пошуку встановлено, що професійно-особистісна відповідальність у науковій літературі представлена як «необхід-

ність», «виконання норм, правил, обов'язків», «своєрідний стан свідомості», «контроль над діяльністю», «ставлення до чинних повноважень», «загальноприйнятий стандарт професійної поведінки». Такий різновид відповідальності, з одного боку, спирається на обов'язок і совість фахівця, а з іншого – виступає своєрідним гарантом їх вимог, оскільки без готовності до самозвіту за власні дії, прийняття на себе вини за можливі їх наслідки ці вимоги не можуть бути реалізовані повною мірою в професійній діяльності[4, с. 29].

Ми поділяємо позицію А. Кузьминського, який наголошує на тому, що «відповідальність становить основу моралі, той стрижень, на який нанизують всі інші якості особистості» [5]. Тому професійно-особистісну відповідальність не можна розглядати поза розвитком якостей, сукупність яких визначає ставлення до виконання професійних обов'язків і професійноїповедінки. Саме єдність професійно значущих якостей і визначає структуру професійно-особистісної відповідальності фахівця.

На основі узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, нами були визначені такі структурні компоненти професійної-особистісної відповідальності (див. табл. 1.1). Підкреслимо, що важливою умовою успішного функціонування цієї системи є цілісність, що зумовлює взаємовплив і взаєморозвиток усіх компонентів.

Таблиця 1.1

Структурні компоненти професійно-особистісної відповідальності фахівця

Якості, що характеризують відповідальне ставлення спеціаліста		
до професійної діяльності	до інших людей	до самого себе
дисциплінованість добросовісність урівноваженість активність ініціативність організованість оперативність старанність	уважність готовність до співпраці доброзичливість великодушність тактовність емпатія чесність порядність	самокритичність вимогливість самоповага самовпевненість цілеспрямованість принциповість наполегливість рішучість самовладання витримка сміливість почуття такту

Так, до першої групи якостей, які задовольняють вимоги щодо ставлення відповідального суб'єкта до професійної діяльності, на наш погляд, слід віднести дисциплінованість, добросовісність, урівноваженість, працелюбність, активність, ініціативність, організованість, спостережливість, старанність, оперативність тощо. Ці якості дають можливість упорядковувати власну професійну діяльність, здійснювати її на належному рівні й визначати культуру, естетичність та раціональність продуктивної праці.

Не менш важливими є якості, що характеризують ставлення відповідального фахівця до інших людей, а саме: уважність до них, готовність до співпраці, ввічливість, доброзичливість, великодушність, тактовність, емпатія, чесність, справедливість, порядність, вихованість, терпимість, вимогливість, повага.

Наступну підгрупу якостей, що забезпечують формування відповідальності, складають ті, що з одного боку - характеризують ставлення спеціаліста до себе, з іншого - задовольняють вимоги вольових зусиль і визначають уміння й готовність керувати своєю поведінкою: самокритичність, вимогливість, самовпевненість, самоповага, а також цілеспрямованість, принциповість, наполегливість, рішучість, самовладання, витримка, мужність, сміливість тощо.

Підкреслимо, що самоставлення тісно пов'язане з процесом самопізнання. Інтерпретуючи ідею В. Століна [10] в ракурсі нашого дослідження, будемо розуміти процес самопізнання як процес наповнення самосвідомості змістом, що пов'язує фахівця з іншими людьми, колегами, з усім суспільством. Пізнаючи себе, фахівець трансформує сукупність своїх професійно значущих характеристик, професійну поведінку, вчинки, почуття в об'єкт самопізнання, аналізує їх і здійснює самооцінку. Адекватна самооцінка позитивно впливає на впевненість у професійній поведінці, сприяє успішній виробничій діяльності. Занижена самооцінка породжує невпевненість, що проявляється в тривожності, хвилюванні, погіршенні спілкування з колегами, неспроможності реалізувати свої можливості. Завищена ж самооцінка веде до надмірної самовпевненості. Спеціалісти з такою самооцінкою не здатні аналізувати свої професійні дії, занижують вимоги до себе, вказівки керівників або колег на помилки в їхній діяльності сприймають як причіпки, упереджене ставлення до себе, а відтак виявляються нездатними їх усувати.

В аспекті досліджуваної проблеми вважаємо за необхідне наголосити, що воля пов'язана з саморегуляцією поведінки, діяльності, психічних станів. Саморегуляція – це властивість людини, що виявляється в умінні використовувати свої внутрішні резерви, оптимально розподіляти зусилля і врівноважувати стосунки між собою і навколишніми людьми, колегами, суспільством, долати перепони при досягненні мети. Вольова регуляція поведінки людини розвивається передусім через перетворення спонтанних, ненавмисних психічних процесів у довільні завдяки набуттю людиною вмінь контролювати свої дії і поведінку та вдосконалювати емоційно-вольові якості, у тому числі й відповідальність [1, с. 142]. Оволодіння прийомами саморегуляції дає змогу виявляти і вирішувати складні та перспективні завдання, що вимагають мобілізації, долання складних ситуацій, налаштовування на продуктивну діяльність, самовдосконалення.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що до переліку якостей, що забезпечують формування й прояв професійно-особистісної відповідальності слід віднести й ті, що характеризують ставлення особистості до суспільної та особистої власності: акуратність, бережливість, економність тощо. Окрім того, наявність названої групи якостей забезпечує дотримання працівниками правил користування обладнанням і приладами, гарантує слідування вимогам охорони праці й техніки безпеки.

Вивчення психолого-педагогічної та спеціальної літератури з проблеми дослідження [2; 8; 9] дозволило узагальнити перелік вимог, що висуваються до фахівців різних спеціальностей, визначити місце відповідальності в системі професійно-значущих якостей (див. табл. 1.2).

Аналіз матеріалів таблиці 1.1 дозволяє зробити висновок про те, що професійно-особистісна відповідальність є обов'язковою вимогою професіограми фахівця будь-якої спеціальності й зумовлює повноцінну реалізацію його функціональних обов'язків.

Вищезазначене актуалізує потребу посилення цілеспрямованої роботи щодо формування названоїякості в студентської молоді під час здобуття фахової освіти у ВНЗ. Серед найбільш дієвих шляхів реалізації цього процесу науковці пропонують такі:

- орієнтація виховного процесу на розвиток особистісних цінностей, що зумовлюють відповідальну поведінку, насичення виховного середовища емоційним фоном доброзичливості, взаєморозуміння, співробітництва, створення ситуацій емоційного переживання (В.Сухомлинський);

- залучення студентів до різних видів суспільно-корисної діяльності, студентського самоврядування, виконання доручень (Ж. Завадовська, Ю. Сичевський);

- організація навчальної діяльності на основі поєднання індивідуальних, групових і колективних форм роботи (А. Медведицков);

- стимулювання до саморегуляції діяльності студентської молоді (Н. Вознюк);

- виховання стійкої моральної й громадянської позиції (М.Шевченко, І. Ільїн)[3, с. 115].

Таблиця 1.2

Місце відповідальності в системі вимог до фахівців різних спеціальностей

№	Вид професійної діяльності	Якості, що забезпечують успішність виконання професійної діяльності	Особисті якості, інтереси, нахили
1.	Автослюсар	Логічне мислення, розвиток просторової уяви, пам'яті, ручної моторики; фізична сила; координація рухів.	Ретельність, спостережливість, обережність, витривалість, терпимість, **відповідальність.**
2	Бухгалтер	Високий рівень математичних здібностей; здатність до аналізу, синтезу, узагальнення інформації; розвиток концентрації і переключення уваги, короткочасної й довготривалої пам'яті; технічна підготовленість	Посидючість, обов'язковість, **відповідальність,** акуратність, здатність до самоконтролю, педантизм в роботі, чесність, справедливість.
3.	Агроном	Гнучкість і самостійність мислення; аналітичні здібності; високий рівень розвитку уваги, пам'яті; організаторські здібності; прогностичність, здатність приймати швидкі й нестандартні рішення.	Ініціативність, витривалість, оперативність, емоційна стійкість, **відповідальність,** спостережливість, потяг до самовдосконалення.
4.	Учитель	Здібності: ораторські, організаторські, вербальні, комунікативні, перцептивні; розвиток пам'яті, уваги; психічна й емоційна стабільність.	Терпимість, гуманність, оригінальність, різнобічність, самоконтроль і врівноваженість, уміння зацікавити, повести за собою, висока ступінь особистої **відповідальності.**
5.	Правозахисник	Логічне й аналітичне мислення; концентрація й стійкість уваги; вербальні здібності; комунікативні навички; різнобічність знань; схильність до дослідницької діяльності	Організованість, упевненість у собі, чесність, **відповідальність,** акуратність, об'ктивність, ерудованість.
6.	Фармацевт	Розвиток довготривалої пам'яті; математичні здібності; вправність рухів; тонкі смакові якості.	Уважність, зібраність, акуратність, високий самоконтроль, терпимість, тактовність, **відповідальність.**
7.	Технолог приготування страв	Розвиток смакових якостей, гарний зір; розвиненість пам'яті, моторики кінцівок; комунікативні здібності; організаторські здібності.	Акуратність, уважність, емоційна стійкість, незалежність в прийнятті рішень, **відповідальність.**

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дає підстави свідчити, що ефективність виконання професійної діяльності в умовах сьогодення залежить від багатьох факторів, серед яких наявність професійно значущих якостей посідає чільне місце. Професійно-особистісна відповідальність у цьому переліку розглядається як провідна категорія, що зумовлює повноцінну реалізацію функціональних обов'язків фахівця будь-якої спеціальності. Компонентами, що забезпечують цілісність формування й прояву професійно-особистісної відповідальності є якості, що характеризують відповідальне ставлення спеціаліста а) до професійної діяльності, б) до інших людей, в) до самого себе. Їх формування в умовах здобуття студентською молоддю фахової освіти у ВНЗ досягається завдяки усвідомленню останніми змісту своїх обов'язків, соціальних і моральних наслідків їх невиконання для себе та інших; наявністю ціннісних орієнтацій, що відповідають потребам соціуму; розвитку здатності діяти для досягнення свідомо поставленої мети.

Список використаних джерел:

1. Донцов А.В. Моральна саморегуляція особистості: метод. Рекомендації і програми спецкурсу / А.В. Донцов. – Х. : Ксилон, 2002. – 20 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий : уч. Пособие для студентов вузов. – 3-еизд. Пер. и доп. / Э.Ф. Зеер. – М. : Акад. проект, фод «Мир», 2005. – 336 с.
3. Золотухіна С.Т. Відповідальність як стрижнева цінність особистості / С.Т. Золотухіна, Л.Д. Зеленська, Р.М. Зеленський. // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. – Спецвипуск 10. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – С. 101-116.
4. Котов Д.П. Профессиональный долг / Д.П. Котов. – М. : Знание, 1979. – 63 с.
5. Кузьмінський А.І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика / А.І. Кузьмінський. – Черкаси : Вид. відділ ЧДУ, 2002. – 290 с.
6. Левківський М.В. Критерії та рівні розвитку відповідального ставлення до праці / М.В. Левківський // Рід. школа. – 1993. – №11-12. – С. 54-56.
7. Мудзыбаев К. Психология ответственности / К. Мудзыбаев. – Л., 1983. – 239 с.
8. Профессиональная этика: учеб пособие для вузов / [М.Н. Росенко, А.В. Бабаев, М.В. Чигарь, Л.В. Азаров]. СПб. : Изд-во «Петрополис», 2006. – 199 с.
9. Романова Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Е.С. Романова. – СПб. : М.; Х.; Минск; Питер, 2004. – 464 с.
10. Столин В.В. Самосознание личности / В.В.Столин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 284 с.

УДК 371.135:81/233.

В.С. Ульянова

КВАЛІМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ВИМІРЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ

Анотація. *У статті розглядаються основні питання до виявлення діагностики якості освітнього процесу у ВНЗ, як за допомогою певних кваліметричних засобів провести об'єктивну оцінку ефективності управління якістю освіти у вищих педагогічних навчальних закладах.*

Ключові слова: *кваліметрична модель, якість музичної освіти, результативність управління.*